

MEMORIALISTIC LITERATURE – BETWEEN HISTORY AND FICTION**Anca Hassoun, PhD Student, "1 Decembrie 1918" University of Alba-Iulia**

Abstract: After the collapse of communism, Romanian writers feel the need to recover the lost time and to avail oneself of an opportunity to recreate their own writing, their own image and also the face of the national literature. But the decades of totalitarian regime had a deeper effect, so the postcommunist literary space is now filled with memorialistic literature, a subjective form of discourse that betrades the need to recover a whole history. Titus Popovici, a socialist realism writer, tries to retrieve his name with the novels published after december 1989, but his memorialistic literature comes to explain a personal history, an unique way of being and becoming in an impossible era. So, a volume of stories („Cartea de la Gura Zlata”- 1991, republished in 1994 under another title – „Râul uitării”) and an autobiographical novel which was published postum („Disciplina dezordinii”) are not the confessions of a former communist that feels the urge of redemption, but pages of historical, psychological, sociological and, first of all, literary interest. Reading these books is an attempt in reviwing the work of a talented writer and in understanding the mutations that led him to embrace the communist doctrine, because the „lustration” is not a solution.

Keywords: memorialistic literature, communism, Titus Popovici, autobiography, autofiction

Odată cu Revoluția din 1989, scriitorii români au simțit nevoia să recupereze timpul pierdut și să profite de libertatea cu greu dobândită pentru a-și recrea propriul scris, propria imagine, dar și imaginea literaturii naționale. Însă regimul comunist își pune amprenta și asupra literaturii postdecembriste. Astfel, întreaga literatură, nu doar din România, ci din toate țările europene care au trăit sub acest regim dictatorial, a fost împânzită de literatura subiectivă, de tip confesiv. Fenomenul este explicabil, având în vedere nevoia oamenilor de recupera o întreagă istorie.

Pe de-o parte, cei care au experimentat ororile închisorilor și-au scris memoriile din necesitatea de vindecare, de purificare; iar apoi le-au publicat pentru a rămâne ca mărturii ale represiunilor comuniste, conștienți fiind de valoarea lor documentară. Pe de altă parte, scriitorii, fie ei pătați de pactul cu regimul totalitar sau nu, și-au asumat acum rolul de anticomuniști, realizând, la rândul lor, că cei 45 de ani de dictatură nu pot fi recuperați doar estetic, ci și istoric, ceea ce a condus la o reconfigurare a graniței între ficțiune și nonficțiune.

Mai mult decât atât, pe lângă nevoia scriitorilor specializați sau nespecializați de a (se) destăinui, apare interesul aproape exclusiv al cititorilor pentru literatura confesivă. Se publică și se cumpără jurnale, memorii, autobiografii, unele scrise în clandestinitate, ca literatură de sertar, altele în exil, iar altele imediat după recuperarea libertății de exprimare, în anii '90.

Titus Popovici, prozator ce debutează și se formează în plin realism-socialist, dar și membru în C.C al P.C.R, este unul dintre scriitorii pătați de ideologia comunistă care recurge după '89 și la literatura confesivă.

În anul 1991 apare volumul „Cartea de la Gura Zlata” despre care autorul mărturisește că a fost redactat între anii 1975-1988, ca literatură de sertar. Gura Zlata este localitatea unde

Titus Popovici își trăiește marea majoritate a timpului încă din anul 1963, când își construiește o cabană într-o zonă montană, ce-i permite să se dedice celor trei patimi: pescuitul, vânătoarea și scrisul. Astfel, volumul cuprinde, pe lângă povestiri ale aventurilor trăite la vânătoare și pescuit, istoriile unor oameni care i-au împărtășit patima, dar și reflecții asupra propriei existențe, asupra scrisului, asupra trecutului și viitorului.

În 1994, apare o nouă ediție a „Cărții de la Gura Zlata”, numită acum „Râul uitării”, căreia autorul îi mai adaugă și subtitlul „aparente povestiri de pescuit și vânătoare”, deoarece aici sunt surprinse amintirile scriitorului, ale adolescentului intelectual ce credea cu ardoare în partidul comunist, ale membrului C.C., iar vânătorul și pescarul sunt niște simple măști ale omului care încearcă să uite și să se uite; prin amintire se încearcă o modalitate de purificare, de înțelegere a lumii, de înțelegere de sine; rememorarea este, de fapt, pentru Titus Popovici, o încercare de uitare, dar care nu este posibilă fără o recunoaștere publică și oficială a greșelilor, după cum singur mărturisește, sau cel puțin speră, în povestirea „Și totuși...”, care încheie volumul: „Păcatul mărturisit e pe jumătate iertat.”¹

Dacă înainte de '89 a gustat cu luciditate din apa râului Lethe, râul uitării, trăind în sibaritism, pe tărâmul celor „morți”, unde „Râvnita glorie de pescar o umbrise cu totul pe cea literară”², după '89 își dorește să guste din nou din apa râului uitării pentru a reveni pe tărâmul celor *vii*. Scriitorul vrea să ajungă din nou în atenția lumii literare, urmând cursul râului Lethe din „Divina Comedie”, spre centrul pământului.

Volumul „Râul uitării” pare a fi un jurnal memorialistic, dar depășește aceste granițe prin diversitatea tematică, arta narativă, artificiile compoziționale, galeria de portrete, minuțiozitatea descrierilor etc., ceea ce demonstrează subtilul limen între istorie și ficțiune. Citite în cheie simbolică, după cum însuși autorul ne sugerează în subtitlu, povestirile din acest volum sunt pline de tâlc, umor, ironie, sarcasm, prefigurând cele două romane postume, mai acide, în care sarcasmul se îngroașă prin satiră și parodie. În același timp, „Râul uitării” surprinde și drama unei conștiințe încărcate care își acceptă soarta și care parcă pare nerăbdător să-și afle sentința: „Nu există scuze, nici justificări [...] fiecare este stăpânul liberului său arbitru în bine sau în rău. Nevoia de echilibru a existenței cere și aduce întotdeauna răsplata sau pedeapsa... Uneori mai curând decât am fi dispuși să suportăm.”³

După 4 ani de la moartea autorului, apare volumul „Disciplina dezordinii”, rămas în manuscris, subintitulat „roman memorialistic”. Cartea vizează, într-adevăr, destinul autorului, fără a respecta ordinea cronologică a evenimentelor; autorul este și narator, dar nu întotdeauna personaj, deoarece, de multe ori, povestirea urmărește evenimente la care autorul a fost doar martor sau chiar evenimente ce i-au fost relatate de alte instanțe și care nu au neapărat vreo relevanță în *devenirea* personală. Deci memoriile surprind atât o istorie personală, cât și istoria societății în care a trăit și s-a format autorul. Având în vedere clasificarea literaturii confesive făcute de Lejeune, „Disciplina dezordinii” s-ar încadra mai bine în genul autobiografic, decât în cel al memoriilor: „o povestire retrospectivă în proză, pe care o persoană reală o face despre propria existență, atunci când pune accent pe viața sa individuală, îndeosebi pe istoria personalității sale”⁴.

Însă cuvântul „roman” din subtitlu intrigă, deoarece, prin mărturisirea propriilor amintiri, Titus Popovici își revendică (din nou) statutul de scriitor, poziționându-și cartea pe rafturile literaturii (de ficțiune). E adevărat că și în „Disciplina dezordinii” autorul face uz de limbajul artistic, de tehnicile literare, de expresivitatea estetică pentru a-și explica traseul existențial, însă pentru Lejeune nu este suficient ca o autobiografie să se transforme în roman,

¹ Titus Popovici, *Râul uitării*, București, Editura Salut 2.000, 1994, p. 407

² *Ibidem*, p. 54

³ *Ibidem*

⁴ Philippe Lejeune, *Pactul autobiografic*, traducere de Irina Margareta Nistor, București, Editura Univers, 2000, p. 12

ci, subliniază teoreticianul francez, caracterul romanesc ar trebui anunțat pe copertă. Având în vedere că volumul lui Titus Popovici îndeplinește atât criteriul autobiografic, cât și pe cel al ficțiunii, putem spune că „Disciplina dezordinii” este o autoficțiune. Astfel, granița între istorie și ficțiune devine și mai sensibilă în acest volum, ceea ce presupune și o interpretare a lui din cel puțin două perspective, deoarece „În povestirea aceasta în care naratorul își ia ca temă propriul său trecut, sigiliul individual al stilului capătă o importanță specială, pentru că la autoreferința explicită a narațiunii însăși, stilul adaugă valoarea autoreferențială implicită a unui mod singular de elocuție”⁵.

Așadar, expresia autobiografică devine un document atât pentru recuperarea unei biografii, cât și pentru recuperarea unei istorii a epocii comuniste prin ochii unui om din interiorul partidului. Dar, după cum bine se știe, orice istorie personală într-un regim dictatorial este, în cea mai mare parte, dictată de istoria social-politică. Titus Popovici este convertit la comunism și ia parte la viața unei formațiuni politice de la o vârstă fragedă, când lipsește discernământul necesar pentru a distinge între bine și rău. Recunoaște însă că și-a dat seama destul de repede de absurditatea regimului comunist, dar nu se desparte de acesta decât atunci când toate pericolele au trecut. Cu toate acestea, povestirea parcursului său politic și a inițierii mult prea timpurii în comunism nu este, sau cel puțin nu poate fi o formă de justificare, deoarece „Narațiunea-confesiune, acuzând abaterea de identitate, reneagă erorile din trecut, dar nu-și declină prin aceasta responsabilitatea susținută în permanență de același subiect.”⁶

E adevărat că „Disciplina dezordinii” a fost citită de multe ori doar pentru dezvoltările din interiorul vieții politice ceaușiste, dar acestea vor conta mai puțin cu trecerea anilor, deși e de apreciat stilul comic-ironic pe care îl adoptă Titus Popovici în povestire. Mai important este studiul unui istorii personale, deoarece e revelator în ceea ce privește biografia autorului, dar, mai ales, în ceea ce privește formarea personalității acestuia și *devenirea* sa în lume.

În prim plan va rămâne și studiul literar, deoarece „Disciplina dezordinii” nu este o simplă autobiografie, ci este autoficțiune. Titus Popovici și-a folosit și aici virtuozitatea literară, după cum observă și Gheorghe Grigurcu: „Nu mai puțin, înțelegând a folosi două cerneluri precum celebrul Procopius din Cezareea, a dat în vileag, după ceasul al doisprezecelea, nevrednicia, impostura, turpitudinea unei cîrmuirii alături de care s-a situat din interes material. Calificarea sa de prozator, cu observația ageră și verbul alert și caustic, dau acestei mărturii secunde un preț în sine.”⁷

Așadar, literatura confesivă devine, cel puțin pentru scriitorii specializați, și un spațiu literar, căci, intrând în propriul trecut și în propria interioritate nu înseamnă o părăsire a ficțiunii, așa cum nici ficțiunea nu presupune o mistificare a realității.

Bibliografie critică și teoretică

1. Grigurcu, Gheorghe, *Duplicitatea lui Titus Popovici*, în „România literară”, nr. 47, 29 noiembrie-5 decembrie 2000
2. Lejeune, Philippe, *Pactul autobiografic*, traducere de Irina Margareta Nistor, București, Editura Univers, 2000
3. Lejeune, Philippe, *Neliniștea pe care cititorul o încearcă față de istoria sa personală...*, traducere de Iulian Boldea, în „România literară”, nr. 31, 3-8 august 2012, p. 23

⁵ Jean Starobinski, *Relația critică*, traducere de Alexandru George, București, Editura Univers, 1974, p. 87

⁶ Jean Starobinski, *op. cit.*, p. 93

⁷ Gheorghe Grigurcu, *Duplicitatea lui Titus Popovici*, în „România literară”, nr. 47, 29 noiembrie-5 decembrie 2000, p. 15

4. Matei, Alexandru, *Autoficțiunea, control de rutină*, în „Observator cultural”, nr. 184, 2 septembrie 2003, p. 26
5. Simion, Eugen, *Romanul-memorii*, în „Cultura”, nr. 113, 2008, p. 7
6. Simion, Eugen, *Întoarcerea autorului*, București, Editura Cartea Românească, 1981
7. Starobinski, Jean, *Relația critică*, traducere de Alexandru George, București, Editura Univers, 1974